

INFORMAATIOTUTKIMUKSEN PÄIVÄT 2022

Suomalaisten energiatiedon lukutaito ennen energiakriisiä

Teija Keränen

Oulun yliopisto

teija.keranen@oulu.fi

<https://orcid.org/0000-0002-3695-1479>

Asiasanat: energiatiedon lukutaito, ilmastonmuutokset, informaatiolukutaito, kotitaloudet, kyselytutkimus, suomalaiset

Viittaaminen: Keränen, T. (2022). Suomalaisten energiatiedon lukutaito ennen energiakriisiä. *Informaatio-tutkimus*, 41(2–3), 65–69. <https://doi.org/10.23978/inf.122567>

Artikkeli on lisensoitu Creative Commons Nimeä-EiKaupallinen-JaaSamoin 4.0 Kansainvälinen -lisenssillä

Johdanto

Esityksessäni kuvaan suomalaisten arjen energiatiedon lukutaidon tutkimustani ja pohdin aihetta energiakriisin näkökulmasta. Väitöstutkimuksessani (2021; ks. myös Keränen ym. 2018) kehitin energiatiedon lukutaidon käsitteen teoreettista määritelmää ja siihen perustuvaa mittaria. Määritelmäni mukaan energiatiedon lukutaitoisella on 1) vankka käsitteellinen tietämys ja ymmärrys energiasta arjessa sekä kyky 2) tunnistaa energiatiedon tarve, 3) tunnistaa ja löytää energiatiedonlähteitä, 4) arvioida tietoa ja sen tilanteeseen sopivuutta, 5) analysoida, ymmärtää ja käyttää tietoa energiapäätöksissä, 6) ymmärtää oman toiminnan ja ilmastonmuutoksen välinen yhteys sekä 7) pyrkiä kestäväan käyttäytymiseen, mukaan lukien uusiutuvan energian käyttö ja energiansäästö (Keränen, 2021, 65–66). Väitöstutkimukseni tulokset antoivat viitteitä siitä, että informaatiolukutaidon tarkastelussa eri konteksteissa tarvitaan laajaa lähestymistapaa. Tarkastelin energiatiedon lukutaitoa laajasti arvojen, asenteiden, tietämyksen ja käyttäytymisen näkökulmista. Hyödynsin tutkimuksessa eri alojen lukutaitotutkimuksia ja -määritelmiä, esimerkiksi energialukutaitoon (DeWaters & Powers, 2013) ja terveystiedon lukutaitoon (Niemi ym., 2012) liittyen. Post doc -tutkimuksessani tulen syventämään tietoutta aiheesta keräämäni aineiston laadullisen analyysin perusteella.

Energia on lähtökohtaisesti poliittisesti kriittinen aihe. Ukrainan sodan myötä tilanne on kärjistynyt ja fossiilienergiaan liittyvät geopolittiset riskit ovat realisoituneet. Energiavaroja ja maailman globaalia riippuvuutta erityisesti fossiilista energiasta käytetään valta-asemien vahvistamiseen. Vastaavasti energiamurros, eli irtautuminen fossiilienergiasta ja ripeä siirtyminen kohti uusiutuvaa energiaa on saanut lisää painoarvoa. Energian käyttö sodankäynnin välineenä voi myös selkeyttää suhtautumista fossiilienergiaan ja nopeuttaa päätöstä siirtyä uusiutuvaan energiaan, niin yksilöiden kuin yhteisöjen ja yhteiskuntien arjessa. Asiantuntijoiden mukaan ilmastonmuutoksen torjuminen on teknisesti mahdollista, suurin haaste on niemenomaan ihmisten käyttäytymisen ja yhteiskuntien vallitsevien käytäntöjen muuttamisessa (ks. Suomen Ilmastopaneeli, 2020).

Engiatiedon lukutaidon haasteet elävät yhteiskunnallisten muutosten mukana. Mis- ja disinformaation tunnistaminen korostuu yhä enemmän propagandakoneistojen aktivoituessa sodan aikana. Erityisesti verkkoympäristö ja sosiaalinen media ovat otollista maaperää vaikuttamisviestinnälle, ja tiedon arvioinnin taidot nousevat yhä enemmän keskiöön. Lisäksi

energiaan liittyy monimutkaisia ilmiöitä ja terminologiaa, jotka aiheuttavat haasteita energiatiedon lukutaidolle, joka muodostaa pohjan tietoisille energiapäätöksille.

Menetelmät ja aineistot

Väitöstutkimukseni kohderyhmänä olivat yliopisto-opiskelijat ja suomalaiset kotitaloudet. Opiskelijoita koskeva aineisto kerättiin verkkokyselyllä tammi-kuussa 2017. Kohteena olivat Oulun yliopiston lukuvuonna 2016–2017 läsnäolevaksi ilmoittautuneet opiskelijat. Kysely lähetettiin 11381 opiskelijalle ja vastauksia saatiin 1390. Vastausprosentti oli 12,2 %.

Kotitalousaineisto kerättiin väestöpohjaiseen satunnaistettuun otantaan perustuvalla postikyselyllä suomalaisilta syksyllä 2018. Kyselyjä lähetettiin 2000 ja vastauksia saatiin 323. Vastausprosentti oli 16,2 %. Iin kunta edusti tutkimuksessa ilmastotoimien edelläkävijäkuntaa. Edellä mainittujen lisäksi Iin kunnan asukkaille kyselyjä lähetettiin 700 ja vastauksia saatiin 92. Vastausprosentti oli 13,1 %.

Väitöskirjatutkimukselleni rakentuva tuleva tutkimus

Esityksessäni vedän yhteen väitöskirjani keskeisimpiä tuloksia ja kuvaan tulevan, kotitalousaineistoon perustuvan, post doc -tutkimukseni suuntaviivoin. Väitöskirjatutkimukseni perustui kyselyaineiston määrälliseen analyysiin. Post doc -tutkimukseni tavoitteena on tuoda syvyyttä energiatiedon lukutaidon tarkasteluun analysoimalla kotitalousaineiston avoimien kysymysten vastauksia laadullisen sisällönanalyysin avulla. Avoimet kysymykset liittyivät kotitalouksien energiatehokkuuden parantamiseen ja siinä koettuihin haasteisiin. Energiatehokkuuden ohella selvitettiin myös energiatiedonlähteiden luotettavuuden arviointia. Tiedonlähteiden luotettavuuden arviointi on informaatiolukutaidon ydinalueita ja kansalaistaidoksi rinnastettu osaamisalue.

Pohdinta

Energiatiedon lukutaito on entistä ajankohtaisempi tehdessämme arkisia päätöksiä energiakriisin aikana. Fossiilienergiaan liittyvät epäkohdat ovat tulleet uudesta näkökulmasta esiin sodan myötä. Myöskään ilmastonmuutoksen haitat, muun muassa lisääntyvät tulvat, kuivuus ja muut sään ääri-ilmiöt, eivät ole väistyneet (IPCC, 2022).

Väitöskirjani (2021) ajoittui aikaan juuri ennen energiakriisiä. Venäjän hyökättyä Ukrainaan helmikuussa 2022 energiapolitiikka Euroopassa muuttui radikaalisti. Energiasta tuli sodankäynnin väline. Laadullisen aineiston analyysin lisäksi olisikin mielenkiintoista kerätä myös uutta aineistoa ja tarkastella, miten energiapolitiikan muutokset, geopolitiikka ja energiakriisi heijastuvat suomalaisten arjen energiatiedon lukutaitoon. Esimerkiksi miten energiapoliittiset asenteet näkyvät 2017–2018 aineistossa ja miten asenteet ovat muuttuneet Venäjän Euroopassa aloittaman hyökkäyssodan myötä.

Antroposeenin ajanjaksolla ihminen on irtaantunut luonnosta tavalla, joka on aiheuttanut luonnonvarojen ylikulutuksen ja koko ekosysteemin vaarantumisen. Mielenkiintoista olisi energiatiedon lukutaidon ja kestävyysajattelun lähestyminen posthumanismin näkökulmasta tavoitteena lisätä ymmärrystä ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta ja keskinäisestä riippuvuudesta. Näkökulmana voisi toimia erityisesti informaatiotutkimukselle ominainen ihmisen ja tiedon vuorovaikutus muuttuvassa yhteiskunnassa.

Lähteet

- DeWaters, J., & Powers, S. (2013). Establishing measurement criteria for an energy literacy questionnaire. *Journal of Environmental Education, 44*(1), 38–55. <https://doi.org/10.1080/00958964.2012.711378>
- IPCC (2022). *Climate Change 2022: Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [P.R. Shukla, J. Skea, R. Slade, A. Al Khourdajie, R. van Diemen, D. McCollum, M. Pathak, S. Some, P. Vyas, R. Fradera, M. Belkacemi, A. Hasija, G. Lisboa, S. Luz, J. Malley, (toim.)]. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781009157926>
- Keränen, T. (2021). *Everyday energy information literacy: Defining the concept and studying it empirically in Finland* [Arkielämän energiatiedon lukutaito: Käsitteen määrittely ja empiirinen tutkimus suomalaisten keskuudessa] [Väitöskirja, Oulun yliopisto]. Acta Universitatis Ouluensis, B, Humaniora, 187. <http://urn.fi/urn:isbn:9789526230207>

- Keränen T., Hirvonen N., & Huotari M.-L. (2018). Examining energy information literacy with an adaptation of the everyday health information literacy screening tool. Teoksessa S. Kurbanoglu, J. Boustany, S. Špiranec, E. Grassian, D. Mizrahi & L. Roy (toim.), *Information Literacy in the Workplace. European Conference on Information Literacy, ECIL 2017* (s. 470–480. Communications in Computer and Information Science, vol. 810. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-74334-9_49
- Niemelä, R., Ek, S., Eriksson-Backa, K., & Huotari, M.-L. (2012). A screening tool for assessing everyday health information literacy. *Libri*, 62(2), 125–134. <https://doi.org/10.1515/libri-2012-0009>
- Suomen Ilmastopaneeli (5.5.2020). Esittelyssä: Peter Lund – ”Tarvittava teknologia vähähiilisyteen on jo olemassa, nyt tarvitaan vahvaa politiikkaa ja byrokratian purkamista”. Noudettu osoitteesta <https://www.ilmastopaneeli.fi/2020/esittelyssa-peter-lund-tarvittava-teknologia-vahahiilisyteen-on-jo-olemassa-nyt-tarvitaan-vahvaa-politiikkaa-ja-byrokratian-purkamista/>